

**ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»**

Циклова комісія економіки, управління та адміністрування

Дегтяр Юрій Дмитрович

ПІБ здобувача

КУРСОВА РОБОТА

Облік витрат на виробництво в промислових підприємствах

тема

Навчальна
дисципліна

Облік за видами економічної діяльності

назва навчальної дисципліни

Ступінь освіти

Фаховий молодший бакалавр

фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр, бакалавр

Галузь знань

07 Управління та адміністрування

шифр і назва галузі знань

Спеціальність

071 Облік і оподаткування

код і найменування спеціальності

Освітньо-професійна
програма

Бухгалтерський облік

назва освітньо-професійної програми

Академічна група

О-1-24

назва академічної групи

Харків, 2025 рік

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ

Керівник:

Мельничук Марина Олексіївна, голова циклової комісії економіки, управління та адміністрування, викладач, спеціаліст вищої категорії, кандидат економічних наук

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Здобувач

Юрій ДЕГТЯР

підпис здобувача

ІП здобувача

Підсумкова оцінка: 60 (балів)

Члени комісії з захисту:

_____ (підпис)

Марина МЕЛЬНИЧУК

_____ (підпис)

Інна РУДЕНКО

**ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»**

Циклова комісія економіки, управління та адміністрування

Дегтяр Юрій Дмитрович

ПІБ здобувача

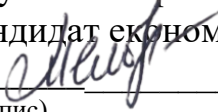
ЗАВДАННЯ НА КУРСОВУ РОБОТУ

Навчальна дисципліна	<u>Облік за видами економічної діяльності</u>
	назва навчальної дисципліни
Тема роботи	<u>Облік витрат на виробництво в промислових підприємствах</u>
	тема курсової роботи
Термін подання завершеної роботи	<u>18.11.2025 р.</u>
	фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр, бакалавр

Графік виконання роботи

Виконання роботи за розділами	Термін виконання
Вибір та затвердження теми	02.09 – 14.09.2025
Добір та аналіз літератури за обраною темою	16.09 – 21.09.2025
Складання плану курсової роботи	23.09 – 28.09.2025
Написання вступу та I розділу	30.09 – 19.10.2025
Написання розрахункової частини (II розділ) курсової роботи	21.10 – 09.11.2025
Написання висновків та пропозицій, оформлення курсової роботи	11.11 – 16.11.2025
Подання курсової роботи керівнику для рецензування (для рекомендації до захисту)	18.11 – 30.11.2025
Захист курсової роботи	02.12 – 07.12.2025

Завдання видав

Науковий керівник,
кандидат економічних наук

Марина МЕЛЬНИЧУК
(підпис)

«14» вересня 2025 р.

Завдання отримав

Здобувач

Юрій ДЕГТЯР
(підпис) ІІ здобувача

«14» вересня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОБЛІК ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО В ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	6
1.1. Економічна сутність витрат на виробництво та їх значення в економіці підприємства	6
1.2. Основні завдання обліку витрат на виробництво та аналізу собівартості продукції	12
1.3. Облік витрат на виробництво продукції	14
1.4. Калькулювання собівартості продукції	21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА	27
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32

ВСТУП

Собівартість продукції є однією з ключових економічних категорій, що визначають процес розширеного відтворення. Її зниження шляхом ефективного використання виробничих ресурсів виступає головним чинником зростання прибутку та підвищення результативності діяльності підприємства. Разом зі збільшенням продуктивності праці та покращенням якості продукції зменшення собівартості сприяє зростанню національного багатства країни. Контроль за витратами виробництва є важливою складовою управлінської діяльності.

Рівень собівартості продукції відображає вплив економічних, науково-технічних, соціальних та екологічних факторів розвитку, а також концентрує всі можливі резерви економії ресурсів. Собівартість продукції (робіт, послуг) формується з поточних витрат на її виготовлення та реалізацію, виражених у грошовій формі. Основним завданням управлінського обліку є саме формування собівартості. Базою для її визначення виступають витрати підприємства. На відміну від витрат виробництва, собівартість охоплює не лише процес виготовлення, а й витрати, пов'язані зі сферою обігу.

До витрат виробництва належать витрати на використання виробничих фондів (матеріальні ресурси та амортизація), а також витрати на оплату праці, що відображають створену необхідною працею вартість продукту. Собівартість, крім зазначених складових, включає також відрахування на державне соціальне та, за потреби, медичне страхування, тобто частину продукту, що спрямовується на суспільні потреби.

Основними джерелами зниження собівартості є економія живої та уречевленої праці, що досягається завдяки раціональному використанню всіх видів ресурсів, суворому дотриманню режиму економії, формуванню ефективного механізму управління витратами, переходу до регульованої ринкової економіки та підвищенню продуктивності праці.

У процесі планування, обліку та аналізу витрат на виробництво застосовуються різні види собівартості. Метою аналізу є оцінка виконання

планових показників, виявлення причин відхилень та визначення резервів подальшого зниження витрат шляхом удосконалення технічного рівня виробництва, організації праці, підвищення ефективності використання обладнання, економного витрачання матеріальних ресурсів, зменшення витрат і непродуктивних витрат.

Аналіз собівартості здійснюється на основі даних управлінського обліку, кошторисів витрат, нормативних і звітних калькуляцій, а також інформації оперативного, бухгалтерського та статистичного обліку. Додатково використовуються матеріали перевірок, спостережень, технічна документація.

Першим етапом аналізу є дослідження витрат за економічними елементами та калькуляційними статтями. Угрупування витрат за статтями дозволяє визначити резерви економії, оскільки враховує місце їх виникнення, напрям використання та порядок включення до собівартості продукції. Усі перевитрати порівняно з планом розглядаються як потенційні резерви зниження собівартості. Зміни у структурі витрат свідчать про зміни у трудомісткості, матеріаломісткості, рівні загальновиробничих, адміністративних та комерційних витрат, що потребує оперативного управлінського реагування.

РОЗДІЛ 1.

ОБЛІК ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО В ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

1.1. Економічна сутність витрат на виробництво та їх значення в економіці підприємства

У межах економічної теорії існують різні підходи до трактування витрат виробництва та їх класифікації. Під витратами виробництва розуміють грошове вираження ресурсів, використаних для виготовлення товарів і послуг. У складі витрат праця набуває форми витрат капіталу.

У вітчизняній економічній науці витрати виробництва поділяють на витрати суспільства та витрати підприємств. Витрати суспільства — це сукупність витрат живої та уречевленої праці, що відображають вартість виробництва кінцевої продукції. Вони включають спожиті засоби виробництва, заробітну плату та прибуток, формуючи вартість продукції.

Витрати підприємства — це сукупність ресурсів, використаних для виготовлення конкретного продукту. Вони визначають вартість виробництва для підприємства та складаються з витрат на спожиті засоби виробництва і заробітної плати, набуваючи форми собівартості. Різниця між вартістю продукції та її собівартістю становить прибуток підприємства. Таким чином, витрати підприємства відображають реальні виробничі відносини в умовах ринкової економіки.

У західній економічній літературі витрати виробництва розглядаються з позиції обмеженості ресурсів та можливості їх альтернативного використання. Витрати підприємства поділяють на економічні (вмінені) та бухгалтерські (явні). Економічні витрати охоплюють як зовнішні витрати на придбання ресурсів, так і внутрішні — альтернативні витрати власних ресурсів підприємства. Тобто вони відображають вартість усіх ресурсів незалежно від

форми їх належності. Бухгалтерські витрати включають лише фактичні грошові витрати на придбання ресурсів, що не є власністю підприємства.

У підприємницькій діяльності інколи виникають витрати, які підприємство не може компенсувати за жодних обставин. Такі витрати називають незворотними.

У ринкових економічних системах також виділяють постійні та змінні витрати. Постійні витрати — це витрати на управління та обслуговування виробництва, які не залежать від обсягу випуску продукції. Їх величина залишається незмінною незалежно від того, скільки товарів виробляється, і вони сплачуються навіть тоді, коли виробництво тимчасово не здійснюється. До таких витрат належать опалення, освітлення, амортизація, утримання адміністративного персоналу, охорони, виплата відсотків за кредитами, орендна плата, страхові внески тощо.

Змінні витрати включають витрати на сировину, матеріали, електроенергію, оплату праці робітників та інші витрати, величина яких змінюється залежно від обсягу виробництва. Сумарна величина постійних і змінних витрат на певному рівні виробництва називається валовими витратами.

Виробництво продукції (робіт, послуг) потребує певних витрат, що формують її собівартість. Водночас підприємства несуть і такі витрати, які покриваються за рахунок інших джерел — прибутку, спеціальних фондів, державного бюджету чи цільового фінансування.

Витрати на виробництво та реалізацію продукції, виражені у грошовій формі, становлять її собівартість. У різних економічних системах собівартість є одним із ключових показників діяльності підприємства. Її розрахунок необхідний для:

- аналізу динаміки витрат;
- визначення рентабельності виробництва та окремих видів продукції;
- організації внутрішньовиробничого госпрозрахунку;
- пошуку резервів зниження собівартості;
- формування відпускних цін;

- обчислення національного доходу;
- ухвалення рішень щодо впровадження нової продукції або зняття з виробництва застарілих видів.

Витрати можуть бути простими (однорідними) або комплексними. Частина витрат включається до собівартості безпосередньо, інша – розподіляється. Тому всі витрати класифікують за певними ознаками, що сприяє кращому плануванню, прогнозуванню, обліку, контролю та аналізу. За видами витрат їх поділяють на економічні елементи та калькуляційні статті.

Економічні елементи відображають, які ресурси були витрачені та на яку суму в цілому по підприємству, незалежно від того, чи пов'язані вони з виробництвом продукції, чи з іншими видами діяльності. Вони застосовуються при складанні кошторису витрат, контролі його виконання, нормуванні та аналізі оборотних коштів.

До економічних елементів належать: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні потреби, амортизація основних засобів і нематеріальних активів, а також інші витрати.

У сучасній економічній теорії також виділяють граничні витрати – витрати, необхідні для виробництва додаткової одиниці продукції. Вони показують, як змінюються витрати підприємства при збільшенні або зменшенні обсягу виробництва на одну одиницю.

На основі цих понять визначають середні витрати – валові витрати, поділені на кількість виробленої продукції. Середні змінні витрати обчислюють шляхом ділення змінних витрат на обсяг виробництва. Порівняння середніх витрат із ціною продукції дає змогу оцінити прибутковість виробництва.

Структура витрат залежить від характеру виробництва, форми власності, співвідношення матеріальних і трудових витрат та інших факторів. У країнах із розвинутою ринковою економікою застосовують різні методи розрахунку витрат, а законодавство регулює окремі елементи собівартості, зокрема ставки соціальних відрахувань та норми амортизації.

Собівартість є одним із найважливіших показників ефективності комерційної діяльності підприємств. У процесі руху капіталу поточні витрати відокремлюються від загальної вартості та набувають форми собівартості продукції, яка відображає реальні витрати та доходи підприємства.

Собівартість продукції – це грошове вираження поточних витрат підприємства на її виробництво та реалізацію. За економічним змістом ці витрати групують за такими елементами:

- матеріальні витрати (сировина, матеріали, паливо, електроенергія, напівфабрикати);
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи (пенсійне, соціальне страхування, страхування на випадок безробіття);
- амортизація основного капіталу, включно з прискореною;
- інші витрати.

На основі цього групування кожна галузь визначає статті витрат для планування, обліку та калькуляції собівартості з урахуванням специфіки виробництва.

Сьогодні українські підприємства мають більше свободи у формуванні собівартості, однак повинні дотримуватися чинних нормативів, що регламентують склад витрат. Перелік витрат, які можуть включатися до собівартості, визначається державою.

Згідно з сучасною Системою національних рахунків, собівартість реалізованої продукції складається з виробничої собівартості реалізованої продукції, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та понаднормативних витрат.

До виробничої собівартості включають: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати.

Витрати, пов'язані з операційною діяльністю, але не включені до виробничої собівартості (адміністративні витрати, витрати на збут, рекламу), відносять на зменшення валового прибутку.

У практиці розрізняють такі види собівартості:

1. Цехова собівартість – усі витрати на виробництво, крім загальнозаводських.
2. Виробнича (фабрично-заводська) – усі витрати на виробництво без позавиробничих.
3. Повна (збутова) – витрати на виробництво, позавиробничі витрати та витрати на реалізацію.
4. Індивідуальна – витрати на одиницю конкретного виду продукції.
5. Середньогалузева – середні витрати на виробництво та збут у галузі.
6. Планова – визначається на початку виробничого циклу на основі нормативів і технологічних розрахунків.
7. Фактична (звітна) – розраховується за реально понесеними витратами.

Щодо одиниці продукції виділяють такі види витрат:

Прямі витрати – це витрати, безпосередньо пов'язані з процесом виготовлення продукції (витрати на сировину, матеріали, заробітна плата основних виробничих працівників тощо). Такі витрати можна прямо віднести на конкретний вид продукції та розрахувати на одиницю виробу.

Непрямі витрати – це витрати, що забезпечують функціонування підприємства загалом (цехові та загальнозаводські). Їх неможливо прямо розподілити на одиницю продукції через залежність від загального обсягу та асортименту виробництва.

За економічним змістом витрати поділяють на:

- основні, що безпосередньо пов'язані з виготовленням продукції;
- накладні (загальнозаводські), які охоплюють витрати на організацію та управління виробництвом, технічну підготовку, обслуговування, відсотки за кредитами, витрати на охорону праці, оплату праці управлінського персоналу, канцелярські витрати тощо.

Структура собівартості визначається часткою окремих елементів витрат у її загальному обсязі. Вона суттєво відрізняється залежно від галузі. Наприклад,

в автомобільній промисловості витрати на комплектуючі та напівфабрикати становлять близько 50% собівартості, тоді як у швейній промисловості матеріальні витрати на виготовлення чоловічого костюма сягають 90%.

Галузі, у яких матеріальні витрати займають найбільшу частку (легка, харчова, хімічна промисловість), називають матеріаломісткими. Галузі з високою часткою амортизаційних відрахувань (нафтовидобувна, газова) вважають фондомісткими.

Підприємства, де значну частину витрат становить оплата праці (вугільна, торф'яна, лісова промисловість), є трудомісткими.

Під впливом науково-технічного прогресу та зростання продуктивності праці структура витрат у виробництві постійно змінюється. Кожне підприємство прагне мінімізувати витрати та зменшити собівартість продукції, оскільки це безпосередньо впливає на збільшення прибутку та підвищення конкурентоспроможності.

Зниження собівартості досягається завдяки економному використанню сировини, матеріалів, енергії та палива. На рівень собівартості впливають продуктивність праці, витрати, пов'язані з експлуатацією основних засобів, а також обсяг непродуктивних витрат.

Підвищення продуктивності праці має вирішальне значення для зменшення собівартості та збільшення прибутку. Це пояснюється тим, що величина додаткового продукту, який у ринкових умовах є основою прибутку, залежить від продуктивності додаткової праці. Зростання продуктивності скорочує час виробництва, а за незмінної тривалості робочого дня додаткова вартість може збільшуватися лише за рахунок підвищення продуктивності. Вона прямо пропорційна продуктивній силі праці.

Досвід підприємств у ринкових економіках свідчить, що найкращих результатів у зниженні витрат і підвищенні прибутковості досягають ті компанії, які активно впроваджують сучасні технології, удосконалюють організацію виробництва та підвищують кваліфікацію працівників. Науково-технічний прогрес впливає на трудомісткість, матеріаломісткість і

фондомісткість виробництва, а їх зниження є важливим резервом скорочення витрат і збільшення прибутку.

Практика розвинених країн накопичила значний досвід у сфері зниження виробничих витрат. Використання цього досвіду українськими підприємствами сприятиме підвищенню ефективності національної економіки.

1.2. Основні завдання обліку витрат на виробництво та аналізу собівартості продукції

У системі показників, що характеризують ефективність виробництва та рівень його інтенсифікації, важливе місце займає собівартість продукції. Вона є економічною категорією, яка у грошовому вимірі відображає витрати підприємства на виготовлення та реалізацію продукції.

Зменшення собівартості, за інших незмінних умов, забезпечує зростання прибутку та підвищення ефективності виробництва. Це досягається завдяки економії трудових, матеріальних, сировинних та енергетичних ресурсів, раціональному використанню обладнання, збільшенню обсягів виробництва, скороченню витрат і усуненню непродуктивних витрат.

У ринкових умовах, де ціни формуються під впливом конкуренції, витрати на виробництво стають одним із ключових чинників конкурентоспроможності. Тому зниження витрат є одним із головних джерел зростання прибутку.

Виділяють:

- індивідуальну собівартість – витрати на виготовлення одного виробу;
- загальну (повну) собівартість – сукупні витрати на весь обсяг продукції;
- середню собівартість – загальні витрати, поділені на кількість одиниць продукції.

За складом витрат собівартість поділяють на:

- виробничу – охоплює лише витрати, пов'язані з виготовленням;
- повну – включає виробничі та позавиробничі витрати (збутові).

Розрахунок витрат на одиницю продукції називається калькулюванням собівартості. Залежно від призначення розрізняють:

- планову собівартість – визначається на основі прогресивних норм;
- нормативну – розраховується за чинними технічними нормами;
- фактичну (звітну) – відображає реальні витрати за певний період.

Основні завдання аналізу витрат і собівартості:

- оцінка обґрунтованості планових показників;
- визначення рівня виконання плану зі зниження собівартості;
- встановлення причин відхилень від плану;
- аналіз структури та динаміки витрат;
- оцінка впливу окремих факторів на собівартість;
- пошук і мобілізація резервів її зниження.

Основні напрями аналізу:

1. Загальний аналіз собівартості.
2. Аналіз собівартості окремих видів продукції.
3. Аналіз витрат на 1 грн продукції.
4. Аналіз прямих матеріальних і трудових витрат.
5. Аналіз комплексних витрат.
6. Аналіз накладних витрат.

Для здійснення аналізу собівартості продукції та витрат на її виробництво формується відповідна інформаційна база. Вона включає дані про планову собівартість продукції, нормативи використання матеріальних і трудових ресурсів, ціни на ресурси та готову продукцію, первинні документи, бухгалтерські рахунки, статистичну звітність за формою № 5-с «Звіт про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг)», фінансову звітність за формою № 2 «Звіт про фінансові результати», а також матеріали ревізій, спеціальних перевірок та інші джерела.

1.3. Облік витрат на виробництво продукції

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати», до виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються такі складові: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, а також змінні та розподілені постійні загальновиробничі витрати.

Виробнича собівартість зменшується на справедливую вартість супутньої продукції, яка реалізується, або може бути використана на самому підприємстві.

Перелік статей калькулювання виробничої собівартості визначається підприємством самостійно.

До прямих матеріальних витрат належать витрати на сировину, основні матеріали, купівельні напівфабрикати, комплектуючі вироби, допоміжні матеріали та інші ресурси, які можна безпосередньо віднести до конкретного об'єкта витрат. Їх величина зменшується на вартість зворотних відходів.

До прямих витрат на оплату праці включають заробітну плату та інші виплати працівникам, зайнятим у виробництві, які можуть бути прямо віднесені до певного об'єкта витрат.

До інших прямих витрат належать усі інші виробничі витрати, що можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта, зокрема: відрахування на соціальні заходи, орендна плата за земельні та майнові паї, амортизація, втрати від браку (вартість остаточно забракованої продукції за мінусом її справедливої вартості, а також витрати на усунення технічно неминучого браку).

Для узагальнення інформації про витрати на виробництво використовується рахунок 23 «Виробництво». Це активний калькуляційний рахунок: за дебетом відображаються витрати, за кредитом – вихід готової продукції або списання вартості виконаних робіт і послуг.

Облік виробництва (без рахунків класу 8)

1. Списання матеріалів на виробництво відображається проводкою: Дт 23 «Виробництво» – Кт 20, 27, 28

2. Вартість робіт і послуг сторонніх організацій: Дт 23 – Кт 63, 68
3. Нарахування амортизації основних засобів: Дт 23 – Кт 13
4. Нарахування заробітної плати та відповідних відрахувань: Дт 23 – Кт 65, 66
5. Списання загальновиробничих витрат: Дт 23 – Кт 91
6. Оприбуткування готової продукції: Дт 26 – Кт 23
7. Списання собівартості реалізованих робіт і послуг: Дт 90 – Кт 23

За рахунком 23 може залишатися дебетове сальдо, яке відображає суму незавершеного виробництва. Аналітичний облік ведеться за видами продукції, замовленнями, роботами та послугами.

Підприємство самостійно визначає перелік статей витрат, що застосовуються при калькулюванні собівартості, і закріплює його в обліковій політиці. Для промислових підприємств рекомендується використовувати такі статті:

- сировина та матеріали;
- купівельні напівфабрикати та комплектуючі;
- роботи та послуги виробничого характеру сторонніх організацій;
- паливо та енергія на технологічні потреби;
- основна заробітна плата;
- додаткова заробітна плата;
- відрахування на соціальне страхування;
- витрати на утримання та експлуатацію устаткування;
- загальновиробничі витрати;
- втрати від браку;
- інші виробничі витрати.

Поряд з основним виробництвом підприємства можуть мати допоміжні виробництва, склад яких залежить від галузевої специфіки та потреб підприємства.

Допоміжні виробництва поділяють на дві групи:

1. Ті, що обслуговують окремі підрозділи – механічні, ремонтні, інструментальні, деревообробні, тарні цехи тощо.

2. Ті, що забезпечують кілька підрозділів технологічною продукцією – електростанції, котельні, водоканалізаційні служби, транспортні, холодильні, компресорні та очисні установки.

Облік діяльності допоміжних виробництв ведуть на окремих аналітичних рахунках, відкритих до рахунку 23 «Виробництво». Витрати виробництв першої групи зазвичай включають до складу загальновиробничих витрат відповідного цеху та розподіляють між видами продукції цього підрозділу загальною сумою. Для виробництв другої групи здійснюють калькулювання собівартості одиниці виконаної роботи або послуги, після чого розподіляють їхню вартість між споживачами, відображаючи операції за дебетом і кредитом рахунку 23 за відповідними аналітичними рахунками.

На різних підприємствах, а інколи навіть у межах одного підприємства в окремих виробництвах чи господарствах, облік витрат і калькулювання собівартості здійснюють різними методами. Вибір методу залежить від галузевої специфіки, масштабів і ритмічності випуску продукції, особливостей технологічного процесу, організації виробництва, системи планування, рівня технічного нормування та інших чинників. Загалом виділяють три основні методи: нормативний, позамовний і попередільний.

У практиці можливе одночасне застосування кількох методів на одному підприємстві, що дозволяє врахувати особливості різних виробництв і забезпечити більш точну та корисну інформацію для управлінських рішень.

Незалежно від того, який метод обліку витрат обирає підприємство, його головна мета залишається незмінною – отримання достовірних даних про собівартість одиниці продукції для формування цін, контролю витрат, оцінки незавершеного виробництва та готової продукції.

Нормативний метод вважається одним із найбільш прогресивних. Його суть полягає в тому, що для кожного виду продукції на основі чинних норм і кошторисів складають попередню калькуляцію нормативної собівартості.

Тобто собівартість визначають за нормами витрат матеріалів і праці, які діють на початок місяця.

Нормативні калькуляції формують на основі технічно обґрунтованих норм витрат матеріальних і трудових ресурсів. Ці норми встановлюють відповідно до технічної документації (креслень, специфікацій, технологічних карт), створюючи єдину систему, що регламентує всі аспекти виробничої діяльності. У процесі вдосконалення виробництва норми можуть переглядатися, зазвичай у бік зменшення.

Такий метод найчастіше застосовують на підприємствах обробної промисловості з масовим або великосерійним виробництвом, де виготовляють складну продукцію з великої кількості деталей (машинобудування, швейна, взуттєва, меблева, трикотажна промисловість тощо).

Переваги нормативного методу:

1. Дозволяє отримувати фактичну собівартість продукції без очікування завершення місяця.
2. Забезпечує регулярний аналіз причин відхилень (раз на 10 днів або частіше).
3. Дає змогу оперативно виявляти винуватців відхилень завдяки системному документуванню.
4. Підвищує точність контролю витрат.

Недоліки:

1. Часто відхилення від норм обліковують неправильно або несвоєчасно.
2. Відхилення можуть накопичуватися за тривалий період без аналізу причин.
3. Документування відхилень інколи ведуть у спрощеному вигляді, без деталізації.
4. Можуть виникати значні суми необлікованих відхилень.

Основні принципи нормативного методу:

1. Встановлення науково обґрунтованих норм витрат ресурсів і складання нормативної калькуляції до початку виробництва.

2. Постійний облік змін норм протягом місяця та визначення їх впливу на собівартість.

3. Облік фактичних витрат із поділом на витрати за нормами та відхилення від норм.

4. Виявлення причин і місць виникнення відхилень.

5. Визначення фактичної собівартості як суми нормативної собівартості, відхилень і змін норм.

Хоча метод є трудомістким, він забезпечує високу точність і цінність інформації для аналізу та контролю. Існує також спрощений варіант – неповний нормативний облік, коли нормують лише прямі витрати.

Позамовний метод. Назва методу пов'язана з тим, що об'єктом калькулювання є окреме виробниче замовлення – на виріб, партію виробів, роботу або послугу. Усі витрати групують за цими замовленнями.

Метод застосовують у таких випадках:

- одиничне або дрібносерійне виробництво;
- виготовлення складної, великогабаритної або унікальної продукції;
- тривалий виробничий цикл.

Прикладами є суднобудування, літакобудування, будівництво, важке машинобудування, ремонтні роботи, виготовлення меблів, а також інтелектуальні послуги (аудит, консалтинг).

Суть методу:

1. Прямі витрати (матеріали, заробітна плата) обліковують за кожним замовленням.

2. Непрямі витрати розподіляють між замовленнями за встановленою базою.

3. Якщо виріб великий і складний, замовлення відкривають на окремі вузли або агрегати.

4. Кожне замовлення має свого конкретного замовника або споживача.

Особливості:

1. Усі витрати концентруються за кожним замовленням.

2. Собівартість визначають після завершення замовлення.
3. Собівартість одиниці продукції — це загальна сума витрат, поділена на кількість виробів.
4. До моменту завершення замовлення всі витрати вважаються незавершеним виробництвом.

Недоліки:

1. Відсутність оперативного контролю за витратами.
2. Складність інвентаризації незавершеного виробництва.
3. Значна трудомісткість обліку.

Попередільний метод. Метод отримав назву через те, що об'єктом калькулювання є переділ – завершена частина технологічного процесу або група операцій, у результаті яких із сировини отримують проміжний продукт (напівфабрикат) або готовий виріб.

Переділ виділяють тоді, коли проміжний продукт має самостійне призначення та може бути реалізований окремо.

Суть попередільного методу полягає в тому, що у виробництвах, де виготовлення продукції здійснюється через кілька послідовних, завершених технологічних етапів, собівартість визначають окремо за кожним переділом. У таких умовах розраховують не лише собівартість готової продукції, а й напівфабрикатів, оскільки вони можуть частково або навіть у значних обсягах реалізовуватися як готова продукція. Крім того, у багатьох випадках виникає потреба визначати собівартість окремих видів або груп продукції, особливо якщо вони виготовляються з однієї або однорідної сировини. Таким чином, об'єктом калькулювання є продукція кожного переділу або її група.

Попередільний метод найчастіше застосовують на підприємствах, де виробництво характеризується повторюваністю, однорідністю сировини та матеріалів, а також масовим характером випуску. Продукція виготовляється в умовах безперервного, однорідного та зазвичай короткого технологічного процесу або низки послідовних операцій, кожна з яких утворює окремий переділ. Типовими прикладами таких виробництв є хімічна, нафтопереробна,

металургійна, текстильна, цементна, лакофарбна, харчова, борошномельна, целюлозно-паперова та скляна промисловість.

У межах попередільного методу витрати обліковують за цехами (переділами, фазами, стадіями) та статтями витрат. Прямі витрати фіксують не за видами продукції, а за переділами, навіть якщо в одному переділі отримують кілька видів продукції. У середині переділу прямі витрати (матеріали, заробітна плата) розподіляють за видами напівфабрикатів, готових виробів або групами однорідної продукції. Об'єднання продукції в калькуляційні групи здійснюють за ознаками однорідності сировини, матеріалів та складності обробки.

Витрати на утримання та експлуатацію обладнання обліковують за переділами, а всередині переділу розподіляють між видами продукції відповідно до встановленого на підприємстві порядку. Загальновиробничі витрати обліковують за цехами та підприємством у цілому, після чого розподіляють між напівфабрикатами та готовою продукцією за обраною методикою.

Фактичну собівартість продукції визначають щомісяця шляхом ділення загальної суми витрат переділу на кількість виготовленої продукції. На основі цих даних складають калькуляції собівартості напівфабрикатів, а калькуляція останнього переділу є калькуляцією собівартості готової продукції.

У кожному переділі можуть виникати залишки незавершеного виробництва, тому необхідно розмежовувати витрати між продукцією, завершеною обробкою, та незавершеним виробництвом. Якщо ж залишки незначні або нестабільні, усі витрати відносять на собівартість готової продукції.

Попередільний метод доцільно поєднувати з елементами нормативного методу, що передбачає систематичне виявлення відхилень фактичних витрат від норм та фіксацію змін норм. У первинних документах та оперативній звітності відображають як фактичну витрату матеріалів, палива, енергії, так і нормативну (за нормами або укрупненими нормативами).

Для забезпечення роздільного обліку витрат за переділами до рахунку 23 «Виробництво» відкривають окремі субрахунки. Собівартість одиниці продукції визначають шляхом ділення накопичених витрат за певний період або за час виконання переділу на кількість виготовленої продукції. Собівартість готового виробу дорівнює сумі собівартостей усіх переділів, через які він пройшов.

Облік витрат ведуть за кожним переділом окремо. Кожен виробничий підрозділ виконує певну частину технологічного процесу та передає продукцію на наступний переділ. Після завершення останнього переділу продукцію передають на склад готової продукції. У багатьох випадках об'єктом калькулювання є не вся продукція переділу, а окремі її види або групи.

1.4. Калькулювання собівартості продукції

Калькуляція собівартості необхідна для визначення ціни одиниці продукції, порівняння витрат підприємства з результатами його діяльності та оцінки ефективності виробництва. Об'єктами калькулювання залежно від специфіки продукції та технологічного процесу можуть бути:

- технологічний переділ;
- деталеоперація;
- деталь;
- складальна одиниця (вузол);
- готовий виріб;
- замовлення на виготовлення певної кількості виробів.

Основне значення має калькуляція собівартості готової продукції, напівфабрикатів та послуг. Калькуляційна одиниця повинна відповідати одиниці вимірювання, визначеній у стандартах, технічних умовах та плані виробництва.

Для визначення собівартості одиниці продукції витрати групують за статтями, які об'єднують витрати за місцем їх виникнення та призначенням.

Підприємства можуть коригувати номенклатуру статей витрат з урахуванням особливостей технології та організації виробництва.

Залежно від повноти охоплення витрат розрізняють такі види собівартості:

1. Собівартість реалізованої продукції – включає витрати на виробництво та збут, охоплює всі 15 статей витрат.

2. Виробнича собівартість, яка поділяється на:

- повну виробничу собівартість (фабрично-заводську) – включає всі витрати, пов'язані з виробництвом та управлінням;
- неповну виробничу собівартість (цехову) – охоплює витрати окремих підрозділів (цехів, дільниць).

Основні статті калькуляції собівартості

1. Сировина та матеріали:

- витрати на основні матеріали;
- витрати на допоміжні матеріали.

2. Відходи:

- поворотні;
- безповоротні.

3. Куповані комплектуючі та напівфабрикати.

4. Паливо та енергія для технологічних потреб:

- усі види палива та енергії, отримані зі сторони або вироблені підприємством.

5. Заробітна плата виробничих працівників:

- основна;
- додаткова.

6. Відрахування на соціальні заходи.

7. Витрати на підготовку та освоєння виробництва:

- освоєння нових підприємств і цехів;
- підготовка виробництва нових видів продукції;
- підготовчі роботи у добувній промисловості.

8. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання.

9. Загальновиробничі витрати:

- заробітна плата управлінського персоналу цехів;
- амортизація та ремонт будівель цехового призначення;
- витрати на дослідження та раціоналізацію;
- витрати на охорону праці;
- втрати від простоїв.

10. Адміністративні витрати:

- заробітна плата адміністративного персоналу;
- витрати на відрядження;
- поштово-телефонні витрати;
- амортизація та ремонт адміністративних будівель;
- загальнозаводські витрати;
- витрати на підбір кадрів;
- податки, збори, витрати на охорону підприємства.

До інших виробничих витрат належать:

- витрати на гарантійне обслуговування та ремонт продукції;
- витрати на проведення дослідних робіт та інші подібні витрати.

Окремо виділяють втрати від браку.

До витрат, пов'язаних зі збутом продукції, належать:

- витрати на тару та упаковку продукції на складах готової продукції;
- витрати на транспортування продукції до покупців;
- інші витрати, що виникають у процесі реалізації продукції.

Витрати за окремими статтями калькуляції визначають у такій послідовності:

1. здійснюється нормативний розрахунок прямих витрат на виготовлення продукції;

2. проводиться розподіл непрямих витрат між окремими видами продукції.

5. Аналіз витрат на виробництво продукції (перефразовано)

Витрати – це сукупність грошових витрат підприємства, пов'язаних із виробництвом продукції, виконанням робіт, наданням послуг та їх реалізацією.

Собівартість продукції є однією з ключових економічних категорій, що характеризують процес розширеного відтворення. Зменшення собівартості завдяки раціональному використанню ресурсів є основним чинником зростання прибутку та підвищення ефективності виробництва. Разом зі збільшенням продуктивності праці та покращенням якості продукції зниження собівартості сприяє зростанню національного багатства. Контроль витрат є важливою складовою управлінської діяльності.

Рівень собівартості відображає вплив економічних, науково технічних, соціальних та екологічних чинників, а також концентрує всі можливі резерви економії ресурсів. Собівартість продукції формується з поточних витрат на її виробництво та реалізацію. Формування собівартості є одним із головних завдань управлінського обліку. На відміну від витрат виробництва, собівартість охоплює не лише процес виготовлення продукції, а й витрати, пов'язані зі сферою обігу.

Витрати виробництва включають витрати на використання виробничих фондів (матеріальні витрати та амортизацію), а також витрати на оплату праці, що відображають створену необхідною працею частину вартості продукту. До собівартості також входять відрахування на соціальне та, за потреби, медичне страхування.

Зниження собівартості забезпечується економією живої та уречевленої праці, раціональним використанням ресурсів, дотриманням режиму економії, удосконаленням системи управління витратами, переходом до регульованої ринкової економіки та підвищенням продуктивності праці.

У плануванні, обліку та аналізі витрат застосовують різні види собівартості.

За об'єктом розрахунку розрізняють:

- собівартість одиниці конкретного виду продукції;
- собівартість усієї продукції (робіт, послуг).

За складом витрат виділяють:

- індивідуальну;
- технологічну;
- цехову;
- виробничу;
- повну собівартість.

Індивідуальна собівартість – витрати на виготовлення конкретного виробу.

Технологічна собівартість – витрати на технологічний процес без урахування покупних деталей і вузлів.

Цехова собівартість – витрати цеху на виробництво продукції.

Виробнича собівартість – витрати підприємства на виготовлення продукції.

Повна собівартість – витрати на виробництво та реалізацію продукції.

Завдання аналізу собівартості продукції

Основними завданнями аналізу є:

- оцінка виконання плану за собівартістю;
- виявлення причин відхилень від планових показників;
- визначення резервів зниження собівартості;
- аналіз технічного рівня виробництва;
- оцінка організації праці та використання обладнання;
- аналіз продуктивності праці;
- виявлення непродуктивних витрат і втрат;
- оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів.

Аналіз собівартості здійснюється на основі даних управлінського обліку, кошторисів витрат, нормативних і звітних калькуляцій, а також інформації оперативного, бухгалтерського та статистичного обліку. Додатково використовуються матеріали перевірок, обстежень, технічна документація. Першим етапом аналізу є дослідження витрат за економічними елементами та калькуляційними статтями. Угрупування витрат за

економічними елементами дозволяє оцінити матеріаломісткість і трудомісткість продукції. Угрупування за статтями калькуляції дає змогу визначити резерви економії, оскільки враховує місце виникнення витрат та їх призначення.

Аналіз витрат за економічними елементами дає можливість визначити структуру витрат, частку живої та уречевленої праці, а також оцінити динаміку змін за кілька років.

Усі перевитрати, що виникають порівняно з плановими показниками, розглядаються як потенційні резерви зниження собівартості продукції. Зміни у структурі витрат свідчать про відповідні зміни в матеріаломісткості та трудомісткості виготовленої продукції, а також у рівні комерційних, загальновиробничих і загальногосподарських витрат. Такі зміни потребують оперативного управлінського реагування з метою оптимізації витрат.

Аналіз витрат на одну гривню продукції

У сучасних умовах науково технічного прогресу виробництво постійно оновлюється, що призводить до зменшення частки порівнянної продукції — тобто тієї, яка виготовлялася як у звітному, так і в попередньому періодах. Зменшення обсягу порівнянної продукції звужує базу для порівняння, ускладнюючи аналіз фактичної собівартості відносно планових показників та даних минулого періоду. Це ускладнює процес оцінки собівартості.

Тому для узагальненої оцінки змін собівартості на рівні підприємств і галузей застосовують показник витрат на 1 гривню продукції. У чисельнику формули відображено загальну собівартість виготовленої продукції, а у знаменнику – її повну вартість.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

2.1. Складання початкового балансу на 01.01.20XX р. (Варіант б)

I. Необоротні активи

1. Основні засоби (залишкова вартість):
  - Первісна вартість: 469,70
  - Знос: 127,20
  - Залишкова вартість: $469,70 - 127,20 = 342,50$
2. Нематеріальні активи (залишкова вартість):
  - Первісна вартість: 90,69
  - Знос: 5,62
  - Залишкова вартість: $90,69 - 5,62 = 85,07$

II. Оборотні активи

1. Запаси:
  - Матеріали: 6,49
  - МШП: 1,26
  - Незавершене виробництво: 0,40
  - Готова продукція: 45,60
  - Товари: 59,54
  - Разом: 113,29
2. Дебіторська заборгованість:
  - Покупці: 2,12
3. Розрахунки з підзвітними особами:
  - 0,49
4. Грошові кошти:
  - Каса: 5,65
  - Поточний рахунок: 691,27

Підсумок оборотних активів:

$$113,29 + 2,12 + 0,49 + 5,65 + 691,27 = 812,82$$

III. Усього активів

- Необоротні активи: 427,57
- Оборотні активи: 812,82

Загальна сума активів = 1240,39 тис. грн

2. ПАСИВ (ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ)

I. Власний капітал

- Статутний капітал: 636,00
  - Нерозподілений прибуток: 40,76
- Загальна сума власного капіталу становить 676,76 тис. грн.

II. Довгострокові зобов'язання

- Довгострокові кредити банку: 530,00

III. Поточні зобов'язання

- Короткострокові банківські позики: 5,30
- Заборгованість перед постачальниками та підрядниками: 11,24
- Розрахунки з бюджетом: 2,84
- Розрахунки зі страхування: 3,65
- Заборгованість з оплати праці: 10,60

Підзвітні особи не враховуються, оскільки це стаття активу.

Сума поточних зобов'язань: 33,63 тис. грн.

Підсумок зобов'язань:

- Довгострокові: 530,00
  - Поточні: 33,63
- Разом зобов'язання: 563,63 тис. грн.

3. Контроль балансу

- Активи: 1240,39
  - Пасиви: $676,76 + 563,63 = 1240,39$
- Баланс зведений правильно.

4. Форма №1 (Баланс) — Варіант 6

Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 01.01.20XX р., тис. грн

АКТИВ

Стаття	Сума
I. Необоротні активи	

Стаття	Сума
Нематеріальні активи (залишкова вартість)	85,07
Основні засоби (залишкова вартість)	342,50
Разом необоротні активи	427,57
II. Оборотні активи	
Запаси	113,29
Дебіторська заборгованість (покупці)	2,12
Розрахунки з підзвітними особами	0,49
Грошові кошти в касі	5,65
Грошові кошти на рахунку	691,27
Разом оборотні активи	812,82
Усього активів	1240,39

ПАСИВ

Стаття	Сума
I. Власний капітал	
Статутний капітал	636,00
Нерозподілений прибуток	40,76
Разом власний капітал	676,76
II. Довгострокові зобов'язання	
Довгострокові кредити банку	530,00
III. Поточні зобов'язання	
Короткострокові кредити банку	5,30
Постачальники та підрядники	11,24
Розрахунки з бюджетом	2,84
Розрахунки зі страхування	3,65
Розрахунки з оплати праці	10,60
Разом поточні зобов'язання	33,63
Разом зобов'язання	563,63
Усього пасивів	1240,39

ВИСНОВКИ

Сьогодні кожне підприємство прагне не лише зберегти свої позиції на ринку, а й забезпечити стабільний розвиток та отримувати високі прибутки. Для цього необхідно чітко розуміти, який дохід і прибуток може бути отриманий. Прибутковість підприємства визначається двома ключовими чинниками: ціною продукції та витратами на її виробництво. Найефективніший спосіб збільшення прибутку – це зменшення витрат на виготовлення продукції, робіт або послуг.

Витрати виробництва – це витрати на придбання основних факторів виробництва: робочої сили, засобів праці, предметів праці (включно із землею) та інших ресурсів, необхідних для виготовлення продукції протягом певного періоду. Витрати підприємства поділяють на явні та неявні, а також на постійні та змінні.

Калькуляція – це розрахунок у грошовому вираженні результатів певного господарського процесу: заготівлі матеріалів, виробництва продукції, її реалізації, визначення втрат від браку тощо. Основне завдання калькулювання – визначити витрати на одиницю продукції (робіт, послуг), що призначена для продажу або внутрішнього використання.

Чистий прибуток, отриманий за різними методами калькулювання, буде однаковим за умови, що обсяг виготовленої та реалізованої продукції збігається, ціна та собівартість одиниці продукції залишаються незмінними, а вартість товарних запасів на початок і кінець року є однаковою.

Аналіз «витрати – обсяг – прибуток». Цей метод дозволяє дослідити взаємозв'язок між витратами, обсягом реалізації та прибутком підприємства. Він дає змогу визначити:

- обсяг реалізації, необхідний для покриття всіх витрат і отримання бажаного прибутку;
- величину прибутку за певного обсягу продажів;
- вплив змін витрат, обсягу виробництва та ціни реалізації на прибуток;

- оптимальну структуру витрат.

Точка беззбитковості – це такий обсяг реалізації, за якого доходи підприємства дорівнюють витратам, а прибуток дорівнює нулю. Її можна визначати у натуральних одиницях (кількість продукції), у грошовому вираженні (виручка) або у відсотках до нормальної виробничої потужності.

Управління витратами – це система цілеспрямованого формування витрат за місцем їх виникнення та за видами продукції. У країнах із розвинутою ринковою економікою розвиток гнучкої автоматизації виробництва активно підтримується державою. Для досягнення високої ефективності необхідно реалізувати три ключові завдання:

1. удосконалення технологічних процесів;
2. організація безперервних виробничих потоків;
3. розвиток автоматизованих виробничих груп, яким передають функції планування, контролю та управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук І. В. Облік і аналіз витрат і виходу продукції промислових виробництв. Тернопільський національний економічний університет, 2019. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstreams/8f4abca0-b901-4b1c-9d14-7dfa0b231ad9/download>
2. Облік витрат на виробництво. Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/28153/>
3. Облік витрат та управління витратами у виробничих організаціях. Економіка та держава, №7, 2021. URL: http://economy.in.ua/pdf/7_2021/16.pdf
4. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. Житомир: ПП “Рута”, 2018. URL: <https://library.nuft.org.ua/fulltext/2/1.pdf>
5. Голов С. Ф. Управлінський облік. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/2000/GOLOV.pdf>
6. Кужельний М. О. Фінансовий та управлінський облік. Київ: КНЕУ, 2019. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/3140/FinUprOblik.pdf>
7. Пушкар М. С. Бухгалтерський облік: теорія і практика. Тернопіль: Економічна думка, 2016. URL: <https://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/12345>
8. Савченко В. Ф. Облік витрат і калькулювання собівартості продукції. Київ: КНЕУ, 2015. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/5678/Savchenko.pdf>
9. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства. Київ: КНЕУ, 2018. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/6789/Mnyh.pdf>
10. Крупка Я. Д. Організація бухгалтерського обліку. Львів: ЛНУ, 2017. URL: <https://dspace.lnu.edu.ua/handle/123456789/9876>
11. Голов С. Ф., Костюченко В. М. Міжнародні стандарти фінансової звітності та їх застосування в Україні. Київ: КНЕУ, 2020. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/7654/MSFZ.pdf>

12. Бухгалтерський облік витрат виробництва: навчальний посібник. За ред. О. І. Кірейцева. Київ: КНЕУ, 2019. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/8765/Kireitsev.pdf>

13. Державна служба статистики України. Методологія обліку витрат підприємств. URL: https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc.htm

14. Податковий кодекс України. Облік витрат підприємств. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО 2). Запаси. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text